

ARTICULUS VII

Natura, proprietates et munera intellectus agentis.

Duplex intellectus: agens et possibilis.

quid agens,

et cur dicitur lacere animam omnia.

141. Si vera sunt, quæ hactenus disputavimus de existentia virtutis activæ spiritualis in homine, quæ intelligibiles species producat, duplex in nobis, sive re sive saltem ratione, distinguendus est cum communi Scholasticorum sententia intellectus seu virtus intellectualis, agens et possibilis. Intellectus agens est virtus vel potentia efficiens species impressas spirituales abstractas a phantasmatis, *non quod aliqua eadem numero forma, quæ prius fuit in phantasmatis, postmodum fiat in intellectu possibili, ad modum quo corpus accipitur ab uno loco, et transfertur in alium* (1); sed quia intellectus agens producit cum concursu phantasmatum species representantes objectorum in phantasmatis relucentium, sed spoliatas materialitate, quam imagines hujusmodi habent. Et quoniam objecta, quæ per se ipsa immediate uniri nequeunt cum intellectu cognoscitiva virtute, sunt remote tantum et solum in potentia intelligibilia, redduntur autem proxime et actu intelligibilia, inde est, quod intellectus agens etiam dicitur virtus faciens intelligibilia in actu (2). Et quia ratione speciei, sive expressæ sive etiam impressæ, dicitur anima fieri quodammodo id, cujus speciem vel similitudinem accipit, ideo intellectus agens dicitur *facere animam omnia*, nempe tribuendo animæ vel intellectui similitudinem omnium, quia quamvis, ut superius notaveram (3), solas species primas immediate acceptas videatur per se facere intellectus agens, derivatas vero et discursivas possit ipse intellectus possibilis mediis suis actibus producere, quia tamen hi ipsi actus ex primis cognitionibus aliquo modo causantur,

(1) S. Thom. 1. p. quæst. 85, art. 1, ad 3.um

(2) Vide S. Thom., quæst. de spiritali creat. art. 9, in corp. talibus passim.

(3) Vide num. 131, pag. 452.

tandem omnes species saltem remote ad intellectum agentem refundendæ sunt (1).

Intellectus possibilis est potentia vel virtus cognoscitiva spiritualis, nempe id ipsum quod vulgo nomine intellectus venit; vulgus enim non novit intellectum agentem, sed tantum cognoscentem. Dicitur virtus *cognoscitiva*, ut distingatur tum a potentiis appetitivis, tum ab intellectu agente; dicitur *spiritualis* ut distingatur ab omnibus sensibus, sive internis sive externis. Vocatur autem *possibilis*, non quod sit entitas nondum facta, ut patet, nam est vera realis facultas animæ; sed quia de se est in pura potentia ad omnes actus intelligendi, quos elicere potest, et ad omnes species, quarum ope cognoscat objecta, quia initio ex sese, prout scripsit Aristoteles, est tamquam tabula rasa, in qua nihil est scriptum (2). Quare si per cognitionem actualem et speciem fit anima vel intellectus quodammodo ea, quæ cognoscit, cognoscere autem potest aliquo modo omnia, ut dicemus agendo de objecto ejus adequato, intellectus *ex sese* est *possibilis* fieri omnia, unde etiam videtur nomen esse sortitum. Vocatur etiam intellectus *patiens*, quia patitur, impropria utique passione, recipiendo speciem, sive impressam sive expressam.

Intellectus ergo hic duplex ita se habet inter se, ut possibilis sit, qui potest omnia fieri recipiendo species intelligibiles omnium rerum; agens vero, qui potest omnia facere imprimendo intellectui possibili species intelligibiles omnium rerum (3). Cæterum intellectus possibilis pro triplici statu, in quo versari potest, a veteribus triplex nomen accipiebat, intellectus *in potentia*, intellectus *in habitu* et intellectus *in actu* vel *adeptus*. Intellectus in potentia est intellectus possibilis, cum nondum habet speciem; intellectus in actu, cum

quid intellectus possibilis.

qui dicitur ex se esse tamquam tabula rasa,

et cujus ratione anima dicitur fieri omnia.

Quid intellectus

in potentia, in habitu, et in actu vel adeptus.

(1) Cfr. S. Thom., de verit. quæst. 20, art. 6 ad 2.um

(2) Vide Aristotelem, de anim. lib. 3, cap. 4, text. 15.

(3) *In omni natura*, inquit S. Thomas cum Aristotele, quæ est quandoque in potentia et quandoque in actu, oportet ponere aliquid, quod est sicut materia in unoquoque genere, quod scilicet est in potentia ad omnia, quæ sunt illius generis. Et aliud, quod est sicut causa agens, et factivum; quod ita se habet in faciendo omnia sicut ars ad materiam. Sed anima secundum partem intellectivam quandoque est in potentia, et quandoque in actu. Necessè est igitur in

intellectus possibilis, acceptis speciebus, actu intelligit. Et propterea vocatur etiam intellectus *adeptus*, quasi adeptus actum, ad quem natura ordinatur; intellectus demum in habitu, cum intellectus possibilis habet quidem species non tamen illis utitur, actualem cognitionem eliciendo (1). Hinc intellectus agens comparatur ab Aristotele et S. Thoma ad possibilem, sicut ars vel artifex ad materiam: sicut enim ars vel artifex per suam artem imprimit materiae formam, ita intellectus agens scribit, vel imprimit possibili formas intelligibiles vel species (2). Respectu autem objectorum intelligibilium, ex eodem Aristotele et S. Thoma, intellectus agens se habet sicut lumen respectu colorum: nam sicut lumen reddit colores actu visibiles, qui sine lumine solum potentia visibiles erant, ita intellectus agens objecta, quae de se solum potentia erant intelligibilia, efficit intelligibilia actu (3). Et idem quodammodo exprimit alia comparatio, qua Plato intellectum agentem, quem tamen ille separatim perperam existimaverat, assimilavit soli, omnia sibi subjecta illuminanti (4).

Intellectus agens comparatur arti

et luminis.

anima intellectiva esse has differentias: ut scilicet unus sit intellectus, in quo possint omnia intelligibilia fieri, et hic est intellectus possibilis, de quo supra dictum est; et alius intellectus sit ad hoc, quod possit omnia intelligibilia facere in actu; qui vocatur intellectus agens, et est sicut habitus quidam. S. Thom., *de anim.* lib. 3, lect. 10 initio cum Aristotele ibid. cap. 5, text. 17. Cfr. S. Thom., *Contr. Gent.* lib. 2, cap. 77.

(1) Vide S. Thom. 1 p., quaest. 79, art. 10; et 2.^a dist. 17, quaest. 2, art. 1.

(2) Vide Arist. et S. Thom., loc. nup. cit.; et S. Thom., lib. 2.º *Contr. Gent.*, cap. 77; quaest. *de anim.* art. 4, ad 6.um; et art. 5, arg. 8, et ad 8.um Cfr. 1 p., quaest. 14, art. 2, ad 3.um

(3) Vide Arist. ibid. loc. nup. cit.; et S. Thom. ibid. *de anim.* lib. 3, lect. 10, initio; et *Contr. Gent.* lib. 2, cap. 77; et quaest. *de anim.*, art. 4, arg. 4.º; et ad 4.um, *de spirit. creat.* art. 10; *Compend. Theolog.*, cap. 80.

Unde scribit S. Thomas, si daretur oculus, qui colores, quorum species recipere potest, ipse illuminaret, ac visibiles redderet, similis fore naturae, ac reapse est intellectus agens, qui phantasma illuminando, et sic species producendo, efficit objectum, cuius est phantasma, intelligibile. Vide lib. 2.º *Contr. Gent.* cap. 77.

(4) Vide S. Thom., *de spirit. creat.* art. 10.

§ I.—MAJOR DECLARATIO NATURAE INTELLECTUS AGENTIS.

142. Non defuerunt, qui intellectum agentem cum intellectu vel habitu principiorum confunderent, prout refert S. Thomas (1) et S. Bonaventura et Albertus M. (2), occasionem erroris ex eo sumentes, quod ab Aristotele, loco mox laudato, dicatur intellectus agens esse sicut *habitus quidam*. Verum falsa est haec opinio, quia intellectus, qui est habitus principiorum, praesupponit aliqua iam intellecta in actu: scilicet terminos principiorum, per quorum intelligentiam cognoscimus principia: et sic sequeretur, quod intellectus agens non faceret omnia intelligibilia in actu, ut hic Philosophus dicit. Dicendum est ergo, quod habitus sic accipitur, secundum quod Philosophus frequenter consuevit nominare omnem formam et naturam habitum, prout habitus distinguitur contra privationem et potentiam; ut sic per hoc quod nominat eum habitum, distinguat eum ab intellectu possibili, qui est potentia (3).

Intellectus agens non est confundendus cum habitu principiorum:

Intellectum agentem non esse substantiam quamdam separatam, ut somniaverat Avicenna, probavimus superius, sed aliquid proprium et intrinsecum animae, nec necesse est pluribus errorum jam obsoletum explodere (4). Ex quo etiam exclusus manet alter ejusdem Avicennae et Alexandri error, existimantium intellectum agentem esse unum pro omnibus, a quo nempe omnes homines accipiant, singuli suas, species. Si enim intellectus agens est aliquid proprium et intrinsecum animae, planum est debere multiplicari pro multitudine animarum (5).

non est substantia

(1) Quaest. *de anim.* art. 5 fin. corp., et lib. 3 *de anim.* lect. 10 initio.

(2) Apud Conimbric., *de anim.* lib. 3, cap. 4 et 5, quaest. 2, art. 2 fin.

(3) S. Thom. *de anim.*, lib. 3, lect. 10 initio. Cfr. quaest. *de anim.* art. 5 fin; et Conimbricenses, loc. nuper cit.

(4) Vide S. Thom. 1 p. quaest. 79, art. 4; quaest. *de anim.* art. 5; *Contr. Gent.*, lib. 2, cap. 76, 77, 78; *Compend. Theolog.* cap. 85, etc., ubi fuse de his.

(5) Vide S. Thom. locis nuper citatis.

virtutem, quæ est principium hujus actionis, esse aliquid in anima (1). Præterea S. Thomas diserte probat, intellectum non esse ipsam animæ essentiam, sed potentiam tantum (2); quæ doctrina generatim ex mente ac proposito S. Thomæ extenditur ad intellectum agentem et possibilem, prout constat tum ex contextu (3), tum ex expressa S. Doctoris assertione (4). Atqui potentie ab anima, ex sententia S. Thomæ, re differunt, quemadmodum fuse probatum reliquimus in primo *Psychologiæ* volumine (5), et se habent ad illam sicut accidentia et proprietates essentiam consequentes, vel ab illa necessario fluentes (6).

Quæ vero in contrarium producuntur S. Thomæ testimonia, non multum urgent. Intellectus dici potest forma hominis, sive substantialis sive accidentalis substantialis quidem, si hæc vox sumatur substantive pro ipsa anima rationali, prout aliquando sumi apud Aquinatem alibi monuimus (7); accidentalis vero, si sumatur in communissima acceptione potentia intellectiva, quæ est proprietas et differentia specifica accidentalis. Primum etiam principium intelligendi potest dici in aliquo sensu intellectus agens, etiamsi sit potentia accidentalis, non absolute, quia simpliciter et absolute ipsa animæ substantia est primum principium intelligendi, sed relative, videlicet relate ad intellectum possibilem, quia ut hic operetur, necesse est, ut præcedat operatio intellectus agentis. Et hic reapse videtur sensus postremo loco objecti

(1) S. Thom. 1 p., quæst. 79, art. 4, corp. Cfr. ib. ad 4.um et 5.um, et art. 5; 1 p. quæst. 54, art. 4.

(2) S. Thom. 1 p. quæst. 79, art. 1. Cfr. 1 p. quæst. 54, art. 3; quæst. 73, art. 1, collat. cum art. 5 et 6; 1.^a dist. 3, quæst. 4, art. 2; *Quodlib.* 10, art. 5.

(3) *Ibid.* 79, art. 2 et 3.

(4) Quæst. *de anim.* art. 3, ad 12.um; 1 p. quæst. 79, art. 4, ad 5.um. Et vide loca plura citata in vol. 1.º *Psycholog.* num. 40, pag. 166, seqq.

(5) *Ibid.*

(6) Vide S. Thom. 1, dist. 3, quæst. 4, art. 2; 1 part. quæst. 77, art. 6; *de spirit. creat.* art. 11, corp. et 4.um et ad 5.um; *de anim.* quæst. art. 12, corp. et ad 1.um et 7.um; *Compend. Theolog.* cap. 87, Item, et cap. 89.

(7) Vide Supra num. 5, pag. 13.

testimonii; nam ibi agit de motore operationis, et probat motorem intellectionis non posse esse extrinsecum vel formam aliquam separatam; motor autem intellectionis est intellectus agens producendo species. Verum nulla, opinor, est de hac re difficultas inter eos, qui admittunt realem distinctionem potentiarum ab anima.

143. Illud autem in controversiam adducitur, utrum intellectus agens et possibilis sint duæ potentie vel virtutes realiter inter se distinctæ, an vero una sola cum duplici operatione vel munere, producendi species et intelligendi. Duas esse censent communiter Thomistæ (1), cum quibus videtur sentire S. Thomas (2) et Albertus M. (3), et consentiunt e nostris Card. Toletus (4), Conimbricenses (5), Valentia (6), Rubius (7), Soarez lusitanus (8), Sylvester Mauri (9), Tellez (10), et alii, quibus adstipulatur e recentioribus cl. P. Van der Aa (11). Et in ejusdem doctrinæ patrocinium adducitur Aristoteles (12) a Rubio. Negant intellectum agentem et possibilem realiter distingui Scotistæ (13), et e nostris

Utrum
intellectus agens
et possibilis
re distinguatur.

(1) Vide Ferrariens., In lib. 2.um *Contr. Gent.* cap. 77, 78; Cajetan. et Banez, In 1.^{am} part. quæst. 79, art. 3; Prado, *de anim.* lib. 3, quæst. 24, paragr. 3; Collegium Complutense S. Thomæ, ib. lib. 3, quæst. 10, num. 13 seqq.; Joann. a S. Thomæ, *de anim.*, quæst. 10, art. 1; Cosman de Lerna, ib. lib. 3, quæst. 18, num. 6; Complutens. Carmelitan. *ibid.* disp. 20, quæst. 1.

(2) 1 p. quæst. 79, art. 7, 10; 2.^a dist. 17, quæst. 2, artic. 1; 3.^a dist. 14, art. 1, solut. 2 ad 2.um; *Compend. Theol.* cap. 83, 87, 88, etc.

(3) Albert. M. in *summ. de homine, tract. de intell. agent.*, quæst. 6.

(4) *De anim.*, lib. 3, quæst. 14, 3.º conclus.

(5) *Ibid.* lib. 3, cap. 4 et 5, quæst. 1, art. 2.

(6) In 1.^{am} part. disp. 6, quæst. 5, punct. 2 fin.

(7) *De anim.* lib. 3, cap. 4 et 5, tract. *de intell. agent.* quæst. 4.

(8) *Ibid.* tract. 7, disp. 1, sect. 2, paragr. 3.

(9) *Quæst. philos.*, quæst. *physico-metaphys.* quæst. 4, Dico 2.º

(10) Disp. 83, sect. 1.

(11) *Psycholog.*, prop. 55.

(12) *De anim.* lib. 3, cap. 5, text. 18 et 19

(13) Vide Matrium, *de anim.* disp. 6, quæst. 4, art. 1, num. 118 seqq.; Dupasquier, *de anim.* disp. 13, quæst. 1, concl. 1.^a; Pontium, *ibid.* disp. 12, quæst. 4.

PP. Vazquez (1), Suarez (2), Rhodes (3), Franciscus Alphonsus (4), Arriaga (5), Oviedo (6), Izquierdo (7), Lössada (8) alique; et pro hac sententia etiam laudantur e veteribus Joannes Major, Niphus et Abulensis (9). Cum inter has duas opiniones neutra fulciatur rationibus valde urgentibus et efficacibus; placet mihi S. Thomæ sententiam cum aliis gravissimis Doctoribus sequi. *Quæ*

Probatur 1.º ratione ejusdem S. Thomæ. *Diversificatur tamen potentia intellectus agentis et intellectus possibilis; quia respectu ejusdem objecti aliud principium oportet esse potentiam activam, quæ facit objectum esse in actu; et aliud potentiam passivam, quæ movetur ab objecto in actu existente. Et sic potentia activa comparatur ad suum objectum, ut ens in actu ad ens in potentia; potentia autem passiva comparatur ad suum objectum e converso, ut ens in potentia ad ens in actu. Sic igitur nulla alia differentia potentialium in intellectu esse potest nisi possibilis et agentis. Unde patet, quod memoria non est alia potentia ab intellectu. Ad rationem enim potentie passivæ pertinet conservare, sicut et recipere (10). Ubi videtur sermo esse omnino de reali distinctione; nam S. Thomas negat memoriam distingui ab intellectu, ullamve aliam differentiam esse inter potentias intellectus, præter quam inter intellectum agentem et possibilem. Ex hoc ergo testimonio Angelici (11) sic argumentare licet: Potentia habentes non solum diversos realiter actus, sed etiam objecta formalia diversa, non possunt non realiter distingui secundum ea, quæ de potentialium specificatione docuimus in priori *Psychologiæ* volumine. Atqui intellectus agens et possibilis non solum habent*

- (1) In 1.um part. disp. 42, cap. 2.
- (2) *De anim.* lib. 4, cap. 8, num. 13.
- (3) *Philos. perip.*, disp. 18, quæst. 2, sect. 3, paragr. 2, *Dico 2.º*
- (4) *De anim.* disp. 12, sect. 1, num. 16.
- (5) *Ibid.* disp. 6, sect. 1, num. 1.
- (6) *Ibid.* contr. 5, puncto 1.
- (7) *Pharus*, disp. 1, quæst. 3, num. 199.
- (8) *Ibid.* disp. 7, cap. 2, num. 34, seqq.
- (9) Apud Conimbricenses et Rubium, locis citatis.
- (10) S. Thom. 1. p., quæst. 79, art. 7.
- (11) Cfr. etiam ib. art. 10; et 2.^a dist. 17, quæst. 2, art. 1.

diversos realiter actus, sed etiam objecta formalia diversa. Ergo...

Minor constat de actibus, siquidem actus intellectus agentis est productio speciei impressæ, actus vero intellectus possibilis est cognitio vel productio speciei expressæ. Relate autem ad objecta probatur. Quia objectum intellectus agentis est intelligibile, quatenus ex intelligibili in potentia faciendum est intelligibile in actu; at objectum intellectus possibilis est idem intelligibile, quatenus jam per speciem factum intelligibile in actu. Atqui hæc duæ rationes diversificant objecta formalia utriusque intellectus. Ergo.

Prob. 2.º Non possunt uni eidemque realiter potentie convenire diversi actus, nisi sub una aliqua ratione communi conveniant, ut constat ex dictis circa specificationem potentialium. Atqui actus intellectus agentis et possibilis non conveniunt sub una ratione communi. Etenim efficere sine cognitione et cognoscere per speciem jam productas sunt actus, qui non conveniunt sub una communi ratione.

Confirmatur 1.º Quia etiam in sensibus aliud est principium efficiens species, et aliud iisdem utens, et objectum cognoscens. Ergo sine gravi et urgenti necessitate non est in intellectu eidem potentie utrumque munus tribuendum. Cum potissimum nec ipse intellectus angelicus, saltem in communissima nostratum sententia, habeat vim producendi species, sed eas a Deo infusas accipiat. Atqui noster intellectus non est profecto eminentioris virtutis, quam angelicus. Ergo nec intellectus noster cognoscitivus seu possibilis producere dicendus est species. **Confirmatur 2.º** quia si intellectus possibilis re identificetur cum agente, non apparet, cur necessariæ sint species intelligibiles. Si enim intellectus cognoscitivus est virtus etiam specierum productiva, cur non immediate et statim producat ad præsentiam et cum concursu phantasmatis ipsam cognitionem, sed prius debet elicere speciem impressam, ut postea procedat ad cognitionem efficiendam? **Confirmatur 3.º** Si una eademque realiter potentia est intellectus agens et patiens, non est etiam ratio distinguendi intellectum a voluntate, quod tamen admitti non debet, ac displicet etiam Suarezio et aliis multis, qui nobis hic adversantur. Et ratio est, quia non solum ratio formalis

objecti, sed etiam modus tendendi non videtur minus diversus inter utrumque istum intellectum, quam inter intellectum et voluntatem. Et aliunde sicut actio intellectus agentis est conjuncta cum actione intellectus possibilis, et ad eam ordinatur; ita etiam cognitio conjuncta est cum volitione, quæ est quasi complementum illius, spectata natura hominis, et ad illam proinde quodammodo ordinatur (1).

Quædam
objectiones
solantur.

144. **Objicies 1.º** Non sunt multiplicanda entia sine necessitate. Atqui nulla est necessitas distinguendi agentem et possibilem intellectum. Ergo.—**Respondeo dist.** Minor. Nulla est absoluta necessitas distinguendi, *con.*; nulla est necessitas sat rationalis, *neg.*; resque constat ex probationibus.

Objic. 2.º Potest intellectus ipse possibilis per suos actus species quasdam, videlicet discursivas et derivatas, formare, ut nos ipsi superius concessimus. Ergo non est aliena ab intellectu possibili virtus specierum productiva, atque adeo poterit omnes producere.—**Respondeo neg.** conseq. et parit. Quia intellectus possibilis species hujusmodi non producit nisi medio ipso actu cognitionis, quem per primas species habet, ac proinde respectu istarum specierum non est simpliciter in potentia, sed vere in actu: at vero respectu primarum specierum intellectus possibilis est ex suo conceptu, quem omnes supponunt, in pura potentia receptiva. Quare paritas nulla est, nec ulla contradictio nobis imputanda est ex eo, quod admittamus species quasdam ab intellectu possibili formatas, et nihilominus potentiam distinctam ad primas species ex phantasmatibus abstrahendas requiramus.

Objic. 3.º Intellectus noster possibilis est quasi medius inter intellectum angelicum et sensum, ut conceditur ab omnibus. Ergo poterit ipse, quando necesse erit, species ipse sibi procurdere. Prob. conseq. Etenim intellectus angelicus habet inde ab initio species concreatas, et propterea quamvis illæ a Deo infundantur, tamquam passiones quædam et proprietates naturales considerari queunt; sensus e converso species extrinsecus ab ipsis objectis externis mutuari debent.

(1) Vide laudatos Auctores, Rubium, Mauri, Complutenses, Joannem a S. Thoma, etc., citatis locis.

Quare ut mediam intellectus noster viam teneat, dicendum est illum nec indigere externo agente, a quo species accipiat, sicut sensus, nec eas ab initio, sicut intellectus angelicus, accipere.—**Respondeo neg.** conseq.; et ad probationem iterum *neg.* conseq. Quia medium tenere potest etiam intellectus humanus aliis modis inter intellectum angelicum et sensum, ac nominatim in nostra sententia; nam intellectus non habet species innatas et quasi connaturales, sicut angelicus, nec eas accipit ab objectis immediate, sicut externi sensus, nec ab externa sensatione, sicut sensus internus, sed per efficientiam peculiaris et altioris virtutis. Est quoque intellectus humanus inter angelicum et sensum medius ob eam causam, quia intellectus angelicus est penitus separatus a materia, sensus autem organicus, ideoque immersus in materia; at humanus intellectus neque est organicus, nec tamen penitus abstractus a materia, cum sit facultas animæ spiritualis, quæ est vera forma substantialis corporis. Non ergo necesse est adversariorum sententiam amplecti, ut intellectum humanum teneamus medium servare inter angelicum et inter sensum.

Objic. 4.º Si intellectus agens re differt a possibili, post hanc vitam carebit actione propria, siquidem ob defectum corporis deerunt phantasmata, ex quibus species abstrahantur, ac proinde otiosus erit. Ergo potius dicendum est, intellectum agentem a possibili non distingui.

Respondeo 1.º non deesse auctores, qui concedant intellectui agenti operationem aliquam etiam in anima separata, videlicet illustrationem quamdam specierum intelligibilium. Verum hæc responsio supponit mox refutandam quorundam Thomistarum sententiam circa munera et functiones intellectus agentis. Itaque respondeo 2.º *negando* alteram partem antecedentis et consequens; tum quia intellectus agens etiam in anima separata manere poterit ad ornamentum; tum quia post resurrectionem iterum, conjuncta anima cum corpore, per totam æternitatem exercere poterit munus suum abstrahendi species a phantasmatibus; tum quia ut frustraneus dici non debeat agens intellectus etiam in anima separata, satis est, quod sit proprietates naturalis, quæ usum et operationem habeat tempore suo, nempe in unionis statu.

Sicut e converso adversarii nostri profecto non dicent frustraneas esse potentias vegetativas in corporibus Beatorum, quamvis in eo statu nunquam exercebunt ullam operationem.

Objic. 5.º Intellectus agens vel operatur actione vitali, vel non. Hoc postremum dici nequit, cum actio ejus sit actio animæ propria, prout anima est. Ergo debet dici primum. At tum actio intellectus agentis erit immanens; immanens autem esse non poterit, nisi recipiatur in eadem realiter potentia, a qua producitur, nam cum in hujusmodi potentia ob suam spiritualitatem non possit distingui pars movens et pars mota, oportet, ut illa seipsam moveat, ideoque et agat, et recipiat species. Ergo intellectus agens idem est cum possibili.

Respondeo non unam omnium esse sententiam relate ad vitalitatem productionis specierum. Potest concedi vitalem esse in sensu latiori, quia hujusmodi actio recipitur in eodem subjecto vel supposito, a quo procedit, licet non in eadem parte; ac propterea non est stricte vitalis et immanens, quia efficitur ab una potentia, et recipitur ab alia, vel efficitur ab anima secundum unam partem, et recipitur secundum aliam, et propterea minus proprie est immanens et vitalis, quam cognitio, quæ per eandem potentiam, intellectum possibilem, et efficitur, et recipitur. Unde productio speciei, quamvis relate ad animam ipsam seu *radicale* principium immanentiam quandam habeat, ac vitalis dici possit, nihilominus spectato principio *proximo* effectiois et receptionis potius transiens est. Undenam autem probatur, quod hoc genus operationum repugnet animæ? Cum potissimum operationes quoque vegetativæ non tam perfectam sortiantur immanentiam (1), et in iisdem numeretur generatio viventium propria, quæ minus adhuc immanens est, prout alibi notavimus (2).

Objic. 6.º Sicut repugnat sensus, qui careat virtute ad sentiendum, et calor, qui non possit calefacere; ita videtur

(1) Vide *Psychol.* vol. 1.um, num. 138, pag. 646; num. 158, pag. 701; num. 161, pag. 705, 706.

(2) *Ibid.* num. 158, pag. 702; num. 161, pag. 711.

repugnare intellectus, qui non habeat virtutem intelligendi. Atqui intellectus agens, si re differt a possibili, caret virtute intelligendi. Ergo repugnat dari in homine intellectum a possibili realiter distinctum.

Respondeo *neg.* Majorem. Sensus, qui careat virtute sentiendi repugnat, quia cum non possit species producere, unicus actus ejus est sentire; et ob similem rationem repugnat calor, qui nequeat calefacere. Verum non licet idem asserere de intellectu, quia omnes quicumque admittunt intellectum agentem, concedere debent, intellectionem non esse unicum actum intellectus, sed ad eum spectare etiam specierum productionem. Donec ergo ab adversariis ostendatur repugnare, ut virtus intellectus formaliter cognoscitiva et virtus specierum productiva sint realiter distinctæ, non probabunt repugnantiam intellectus cujusdam vel potentie intellectivæ, quæ careat virtute intelligendi (1).

145. Supposito, quod intellectus agens et possibilis realiter distinguantur, queritur, uter nobilior sit et perfectior. S. Thomas aliquando simpliciter scripsit intellectum agentem nobiliorem esse possibilem (2), et Aristoteles generatim docuit agens præstabilis esse patiente (3). Et ita etiam loquantur nonnulli auctores (4). Alii vero intellectum agentem simpliciter et absolute perfectiorem esse dicendum negant, sed tantum secundum quid, nempe eatenus tantum, quatenus agit in possibilem, præbendo illi, et imprimendo intelligibilem speciem, qua caret, nec habere ex sese posset. Cæterum actualem intellectionem, quam intellectus possibilis, specie instructus, elicit, perfectiorem esse arbitrantur productione speciei impressæ: ac propterea intellectum possibilem esse simpliciter et absolute agente perfectiorem, et solum

(1) Vide auctores superius laudatos.

(2) S. Thom. quæst. *de anim.* art. 5, ad 10.um; et 2.º dist. 20, quæst. 2, art. 2, ad 2.um

(3) Aristot. *de anim.* lib. 3, cap. 5, text. 18. Cfr. S. August., *de Genes. ad litt.*, lib. 12, cap. 16.

(4) Ita v. g. Cosmas de Lerma, *de anim.* lib. 3, quæst. 18, num. 7; Ferrar., *de anim.* lib. 3, quæst. 9.

Utrum productio
speciei sit
actus vitalis

Uter intellectus
nobilior:

varie opiniones...

secundum quid imperfectiorem (1). Et ita interpretantur S. Thomam, cum potissimum S. Doctor alibi scripserit, *quod agens est nobilius patiente, si ad idem actio et passio referantur, non autem semper ad diversa* (2). Et Aristoteles etiam fuse probat beatitudinem esse in optima operatione sitam, optimam vero operationem esse veritatis speculationem et contemplationem (3). Hæc altera sententia mihi quoque magis arridet. Primo, quia intellectus possibilis non ita est potentia passiva, ut careat omni actione, ut jam superius notatum reliquimus; actio autem ejus, «nimirum intellectio, nobilissima est, nec talis ulla procedit ab intellectu agente. Secundo, per intellectum possibilem est noster animus capax divinæ visionis, in qua beatitudo hominis consistit. Tertio, intellectus agens non nisi ut instrumentum quoddam datum est præparandis possibili speciebus. Quarto, secundum intellectum possibilem maxime Deo, et Angelis assimilatur. Et ipse per se loquendo consequitur naturam substantiæ spiritualis, intellectus vero agens veluti per accidens, ut scilicet defectum objectorum materialium suppleat. Est ergo sine dubio intellectus possibilis absolute perfectior, quamquam prout in potentia est ad species, quas agens producit, vindicet hic non multum excessum, quod plane sufficit instituto Aristotelis in loco superius objecto; «non enim semper agens simpliciter perfectius est patiente, sed qua agens est tantummodo» (4).

«questionis resolutio,

«Quatuor attributa intellectus agentis,

146. Denique quatuor attributa intellectui agenti assignat Aristoteles: primum est, eum esse separabilem, id est, non organicum seu affixum organo; secundum, esse immixtum, id est non compositum vel concretum ex corporibus,

(1) Vide Suarez (*de anim.* lib. 4, cap. 8, num. 11), Conimbricenses (loc. cit., quest. 2, art. 3 fin.), Rubium (loc. cit. num. 80), Sylvest. Mauri (loc. cit., *Dico 3.^a*), Lzquierdo (*Pharus*, disp. 1, quest. 3, num. 200), Colleg. Complutense S. Thomæ (loc. cit. art. 1, num. 24), Joann. a S. Thoma (loc. cit., quest. 10, art. 1 fin.), Complutens. Carmelitan. (loc. cit. num. 20, 21)

(2) S. Thom. 1^a p., quest. 79, art. 2, ad 3.um

(3) Vide Aristot., *Ethicor.* lib. 10, cap. 8, 9, 10 (alias cap. 6 et 7); et S. Thom. ib. lect. 9, 10, 11.

(4) Suarez, *de anim.*, lib. 4, cap. 8, num. 11.

quæ percipienda sunt, prout voluerunt Empedocles, Democritus et alii veteres materialistæ; tertium, impassibilem esse, nempe alienum ab omni passione proprie dicta, seu quæ corruptionem vel læsionem afferat; quartum demum, esse in actu secundum suam substantiam vel naturam (1). Ex quibus tria priora communia sunt intellectui agenti cum possibili, quartum vero proprium illius. Cum vero dicitur intellectus agens esse ex natura sua in actu, sensus non est, prout jam satis ex hactenus disputatis eruitur, illum semper versari in actuali exercitio abstrahendi, et producendi species, sed tantum non egere illum, sicut possibilis, aliquid in se recipere, ut exeat in actum. Esse enim in actu et esse in potentia opponuntur. Intellectus porro possibilis ideo dicitur esse in potentia, quia eget specie sibi impressa, qua compleatur ad intellectionem efficiendam. Quare per oppositionem ad possibilem intellectum ideo agens dicitur esse in actu, quia, quin quidpiam in se recipiat, completus in se est in ordine suo, et natura sua semper promptus, ut ubicumque adsit phantasma, prosiliat cum ejusdem instrumentali concursu in actum. Sed quoniam non semper phantasia operatur, v. g. in somno, ideo nec intellectus agens semper exercet suam operationem. Si autem occurrat phantasma rei, cujus jam antea producta species in intellectu possibili manet, videtur non ideo intellectus agens cessare ab opere; et ita explicari potest, quo pacto species impressæ olim haustæ clariores et intensiores fieri possint nova rei consideratione, quia videlicet, iterata intellectus agentis operatione, magis intenduntur.

Quis sibi velit, intellectum agentem semper esse in actu.

§ II.—MUNERA VEL FUNCTIONES INTELLECTUS AGENTIS DECLARANTUR.

147. Varia recenseri solent ex mente S. Thomæ intellectus agentis munera, nimirum α) *illustrare phantasmata*, β) *abstrahere speciem a phantasmatis*, γ) *facere intelligibilia*

(1) Vide Aristot. *de anim.* lib. 3, cap. 5, text. 19; et ibid. S. Thom. lect. 10, paragr. b; Card. Tolet., Conimbricenses, Rubium, Sylvest. Mauri in commento hujus loci.

in actu, $\bar{\delta}$) *facere evidentiam principiorum, et ϵ) conforlare intellectum possibilem.* Quo autem pacto hæc explicanda munera sint, et utrum sint actiones re distinctæ, an vero diversæ explicationes vel respectus ejusdem actionis, non convenit apud auctores. Ante autem quam ad hujus rei declarationem accedam, illud notatum volo, quod et in superioribus satis innui, quiddam pauci quidam contra opinari poterint, intellectum agentem nullatenus intelligere immediate, sed tantum concurrere mediate ad intellectionem, videlicet præbendo intellectui possibili species, quibus eget ad intelligendum. Id quod, admissa reali distinctione utriusque intellectus, manifeste sequitur. Quod si intellectus agens intelligeret, supervacaneus foret intellectus possibilis distinctus, immo et ipsæ species intelligibiles (1).

Intellectus agens
non intelligit.

Prima functio
vel munus
intellectus agen-
tis: illuminare
phantasmata.

Quo pacto
intelligenda sit
hæc illuminatio:
variae opiniones,
prima,

2) *Intellectus agens illustrat, vel illuminat phantasmata, qua illuminatione fiunt intelligibilia actu objecta sensibilia, in phantasmatis relucentia, quæ prius non erant intelligibilia nisi in potentia.* Hæc est una vox Scholasticorum cum S. Thoma (2), eaque manasse videtur ab illa Philosophi sententia, qua, ut in præcedenti articulo retulimus, intellectum agentem lumini comparavit. At quo pacto intellectus agens illuminat phantasmata? 1.º Plures arbitrantur intellectum agentem prius agere imprimendo in ipsa phantasmata formam aliquam vel lumen ipsis inhærens, quo illa habilia reddantur ad speciem intelligibilem producendam, sicut objectum sensibile, lumine illustratum, aptum efficitur ad species sensibiles efficiendas. En sententiam formalis illuminationis, quam tuentur multi Thomistæ (3), ac putat probabile cardin. Toletus, quamvis contrarium teneat (4).

(1) Vide Conimbricenses, lib. 3, cap. 4 et 5, quæst. 2, art. 2, *Est autem*; Card. Tolet lib. 3, quæst. 13, concl. 3.^a

(2) Vide S. Thom. 1 p., quæst. 85, art. 1, ad 4.um; 2.^a *Contr. Gent.* cap. 77, etc.

(3) Vide inter alios Collegium Complutense S. Thomæ, *de anim.* lib. 3, quæst. 10, art. 2, num. 48; Cosmæ de Lerma, *de anim.* lib. 3, quæst. 10, num. 6 et 7.

(4) Vide *de anim.* lib. 3, quæst. 13, concl. 6.^a cum sua nota. Cfr. ib. concl. 3.^a

habetque sententia hæc fundamentum in S. Thoma (1). 2.º Cardin. Cajetanus (2), cui adstipulatur Chrysostomus Javellus (3) et quidam alii Thomistæ, et quoad partem etiam Joannes Martinez de Prado (4), qui «posuit intellectum agentem operari in phantasma, non per formalem illuminationem, sed per objectivam, quam sufficere putat, ut phantasma concurret ad producendam speciem intelligibilem. Distinguit autem formalis illuminatio ab objectiva in hoc, quod formalis illuminatio fit per inhærentiam lucis in subiecto illuminato, objectiva autem per apparentiam objecti ex assistentia extrinseca luminis; sicut in opinione, quæ dicit lucem non inhære in colorato, sed in medio, ipse ær illuminatur formaliter, id est inhærenter, color autem illuminatur objective» (5). Sic ex assistentia extrinseca luminis intellectus agentis apparet in phantasmate quidditas rei materialis, quin appareant notæ individuantes, ipsumque phantasma hoc pacto illuminatum aptum redditur ad species intelligibiles producendas. 3.º Alii, ut Capreolus (6) et Ferrariensis (7), nec formalem nec objectivam, quas hactenus descripsimus, illustrationem admittunt, sed tantum *radicalem*, quia nimirum ex eo quod phantasia radicitur in eadem anima spirituali, ac intellectus agens, producit phantasmata virtuosiora et illuminata, quæ non potest phantasia brutorum animantium producere, et propterea quamvis phantasmata nullum aliud lumen ab intellectu agente recipiant, sive sibi

secunda,

tertia,

(1) *Est igitur in anima intellectiva virtus activa in phantasmata, faciens ea intelligibilia in actu; et hæc potentia anima vocatur intellectus agens.* S. Thom. lib. 2.^a *Contr. Gent.*, cap. 77. Cfr. 1 p., quæst. 85, art. 1, ad 4.um

(2) *De anim.* lib. 3, cap. 5, text. 18; et In 1.^{am} part. quæst. 79, art. 3, *Singularis autem*; et quæst. 85, art. 1, ad 4.um

(3) *De anim.* lib. 3, *de intel. agent.*, quæst. 3.

(4) Lib. 3, quæst. 24, paragr. 3, num. 25 seqq.

(5) Joann. a S. Thom., *de anim.* quæst. 10, art. 2, *Secunda difficultas*... Cfr. Suarez, *de anim.* lib. 4, cap. 2, num. 4; Joann. Martinez de Prado, ib. lib. 3, quæst. 24, num. 12.

(6) 2.º dist. 3, quæst. 2, art. 3, in respons. *Ad argumenta Durandii*.

(7) *De anim.* 3, quæst. 9, *Quantum ad secundum*; et In lib. 2.um *Contr. gent.* cap. 77, *Remota ergo*...

formaliter inhærens, sive extrinsece assistens, habilia sunt, ut ex eis, cumque eorum instrumentali concursu, intellectus agens species abstrahat. Hæc quoque opinio S. Thomæ patrocinio gloriatur, in hæc verba scribentis: *Phantasmata et illuminantur ab intellectu agente, et iterum ab eis per virtutem intellectus agens species intelligibiles abstrahuntur. Illuminantur quidem, quia sicut pars sensitiva ex conjunctione ad intellectum efficitur virtuosior, ita phantasmata ex virtute intellectus agens redduntur habilia, ut ab eis intentiones intelligibiles, abstrahantur* (1). 4.º Denique alii multi negant intellectum agentem illuminare phantasmata, sive formaliter, sive objective, sive radicaliter quidpiam ipsis præbendo, quo excellentiora in se reddantur et habilia ad specierum productionem, nihilominus docent phantasmata ab illo illuminari *effective* seu ratione effectus ex illis expressi, nimirum ratione speciei intelligibilis, in qua solum redditur intelligibile in actu, quod in phantasmate erat intelligibile in potentia. Quia nempe intellectus agens est potentia naturalis utens phantasmate tamquam instrumento, et proinde faciens, ut illud quoque partialiter concurrat ad speciei spiritualis productionem; et sic respectu phantasmatis se habet quodammodo, sicut lumen corporeum respectu objecti colorati. Quemadmodum enim coloratum objectum lumine redditur habile ad producendam speciem sensibilem, ita phantasmata ex conjunctione cum intellectu agente ad intelligibilis speciei productionem concurrere queunt, Ita sentiunt quidam nobiles Thomistæ (2), et Nostrates communissime (3), et Scotistæ (4). Est tamen nonnihil hac in re discriminis inter

(1) S. Thom. 1 p. quest. 85, art. 1, ad 4.um

(2) Ita v. g. Bañez (In 1.^{am} part., quest. 79, art. 3, dub. 2.º, conclus. ultim. et dub. 4.º), et Joannes a S. Thom. (*de anim.* quest. 10, art. 2).

(3) Ita v. g. Fonseca (*Metaphys.* lib. 5, cap. 28, quest. 8), Suarez (*de anim.* lib. 4, cap. 2, num. 14), Rubius (*de anim.* lib. 3, cap. 4 et 5, tract. *de intellect. agente*, quest. 2, num. 36), Conimbricens. (*ibid.* lib. 3, cap. 4 et 5, quest. 2, art. 1), Izquierdo (*Pharus.* disp. 1, quest. 3, num. 203), Lossada (*disp.* 7, cap. 2, num. 32), etc.

(4) Vide Mastrium, *de anim.* disp. 6, quest. 5, art. 3, num. 126 seqq. et n. 129.

Thomistas, quartæ hujus sententiæ patronos, et nostros auctores: illi enim, quamvis nullam aliam illuminationem phantasmatum ab intellectu agente factam præter *effectivam* admittant, non tamen negant in phantasmate recipi motionem seu impressionem aliquam, «qua phantasma movetur, et subordinatur intellectui agenti, et sic tamquam instrumentum habilitatur ad species producendas, sicut securis ab arte habilitatur ad producenda artefacta», ut loquitur Joannes a S. Thoma secundum Thomistarum sententiam, requirentem ad rationem instrumenti, ut recipiat in se motionem ac virtutem causæ principalis, in qua operatur concurrente ad nobiliorem effectum (1). At vero nostri auctores non putant necessarium, ut instrumentum præcisè in se accipiat motionem et virtutem causæ principalis, sed tantum ut possit virtutem suam cum nobiliori virtute causæ principalis conjugere ad unam communem actionem et effectum habendum (2).

148. Dico 1.º *Videtur non esse admittenda, quam quidam propugnant, illuminatio phantasmatis, sive formalis, sive objectiva, sive radicalis; sed per hoc solum dici potest phantasma illuminari, quod intellectus agens illo tamquam instrumento utatur ad productionem speciei intelligibilis.*

Prima pars negans formalem illuminationem, non est infrequens vel inter ipsos Thomistas, nam tenetur ab omnibus secundæ, tertie et quartæ opinionis assertoribus.

Probatur autem, ut mihi quidem videtur, efficaciter argumento illo vulgari apud nostros auctores: Forma illa vel lumen, quod intellectus agens dicitur ab adversariis in phantasma imprimere, aut est materiale, aut spirituale. Si materiale, relinquet phantasma in sua nativa materialitate, nec proinde poterit illud magis idoneum efficere ad producendas species intelligibiles. Si spirituale, non poterit in phantasmate materiali recipi, quin eo ipso desinat esse spirituale; siquidem accidens, quod in ente materiali recipitur, ideoque ab eo deperdet in esse, materiale profecto est.

(1) Vide eundem Joannem a S. Thoma, *Physic.* quest. 26, art. 1. Cfr. Prado, *de anim.* lib. 3, quest. 24, num. 22; et nostram *Ontologiam*, num. 392, pag. 1121 seqq., et 1125 seqq.

(2) Vide *Ontolog.*, num. 392, pag. 1128-1131.

Rejicitur
illuminatio
phantasmatis,
quam vocant
formalem

Respondent Thomistæ distinguendo inter spiritualementem accidentalem, quæ sit completa in genere suo ac permanentem, et inter eam quæ sit incompleta et transiens, ac in instanti fluens velut motus, cujusmodi entitas vel virtus dici ab illis solet *intentionalis*. Et accidens quidem spirituale, quod sit entitas completa in genere suo, concedunt non posse recipi in subjecto materiali, accidens autem quod sit entitas incompleta et per modum virtutis intentionalis existentis in transitu, quale est lumen phantasmatis ab intellectu agente impressum, negant repugnare, quod recipiatur in materiali subjecto (1). Quam doctrinam confirmant Aquinatis testimonio, qui ad similem objectionem factam ad excludendam gratiam et actiones sensibiles ac materiales, in hanc sententiam respondit: *Virtus illa (existens in sacramentis) neque potest dici corporea neque incorporea, proprie loquendo, corporeum enim et incorporeum sunt differentie entis completi; sed proprie dicitur virtus ad incorporeum, sicut motus magis dicitur ad ens, quam ens. Objecti autem procedit, ac si ista virtus esset quædam forma completa* (2).—**Respondeo**, quamvis ponatur lumen illud intellectus agentis in phantasmate recipi, non instar formæ ac virtutis cujusdam completæ in genere suo et permanenti, sed instar incompletæ tantum et velut in transitu communicatæ, quocumque tandem nomine appelletur, in re ipsa non posse illud non esse aut spirituale aut materiale seu non spirituale: nam hæc contradictorie opponantur. Itaque argumentum in toto suo robore stat; et dico sincere coram Domino, me non posse mente capere virtutem spiritualementem accidentalem, quæ in *esse* dependeat, et recipiatur in ente materiali. Quod principium nisi firmiter teneatur, forte non leve vulnus infligetur communissimo illi argumento, quo ex spiritualitate intellectionis et volitionis concluditur spiritualitas intellectus et voluntatis (3).

(1) Vide Joann. a S. Thom., *de anim.* quest. 10, art. 2, *Solvuntur argumenta*, in respons. ad primum argum. *circa secundum punctum*; *Cosm. de Lerma*, ib. lib. 3, quest. 10, num. 7.

(2) S. Thom. *de verit.* quest. 27, art. 4, ad 5.um

(3) Cfr. supra. num. 13, pag. 77.

et objectivam.
Altera pars, excludens illuminationem objectivam, probatur 1.º quia intelligi nequit, quo pacto lumen intellectus agentis in sententia Cajetani efficere queat, ut in phantasmate non appareant notæ individuantes, sed sola quidditas materialis. Ergo rejicienda est objectiva ista illuminatio. **Prob. anteced.** Representatio phantasmatis est essentialiter sensibilis, quæ proinde continet essentialiter notas individuantes. Quare non potest phantasma solam quidditatem universalem exprimere, quin in se ipso immutetur. Atqui in sententia Cajetani lumen intellectus agentis, utpote quod non recipitur in phantasmate, nec ullam in phantasma exercet actionem, mutare illud in se nequit. Ergo impossibile est phantasma per extrinsecam assistentiam luminis ita illuminari, ut in eo sola quidditas universalis reluceat.

Dices cum Cajetano, sicut in pomo apparere potest color, quin appareat odor, ita in phantasmate posse relucere naturam sine notis individuantibus. Ergo.—**Respondeo neg.** paritatem, quia quod color pomi appareat visui sine odore, non aliunde provenit, quam ex eo quod color quidem potest, odor vero non potest visum movere gignendo in illo species. Præterea si pomum prius diffundeat odorem, quantum est de se, nunquam non diffundet illum, donec mutetur.

Prob. 2.º Illuminatio hæc objectiva invehitur tamquam actio quædam prævia ad productionem speciei, ut nimirum per eam phantasma reddatur habile ad producendam speciem intelligibilem. Atqui phantasma per huiusmodi actionem non redditur magis habile ad abstrahendam speciem; nam quod eodem modo se habet, ac prius, non majorem acquirit in se virtutem ad aliquid efficiendum. Atqui prædicta illuminatio Cajetana nullam novam virtutem tribuit phantasmati. Ergo inutilis prorsus est, atque adeo rejicienda.

Quod si objicias, phantasma sine ulla virtute vel motu in se recepto habile reddi posse ad altiorem illum effectum ex conjunctione cum intellectu agente, sicut in nostra sententia instrumentum per solam assistentiam aut conjunctionem extrinsecam cum altiore virtute causæ principalis concurrere potest ad præstantiorem effectum; concedam tibi totum libenter: sed plane vides, supervacaneam esse tunc illuminationem objectivam præviã ad ipsam formalem productionem

specierum intelligibilium et distinctam ab ea. Quia sufficit dicere phantasma potens effici ad speciei productionem per hoc, quod intellectus agens immediate applicet suam virtutem simul cum phantasmate ad unam communem operationem, quin ulla media solius intellectus operatio fingatur sub nomine *objectivæ illuminationis* (1).

et radicalem;

Tertia pars de illuminatione radicali rejicitur, 1.º quia quamvis concedi possit in homine, propter conjunctionem naturæ sensibilis cum rationali, phantasmata esse virtuosiora, id reapse nullum actum vel officium intellectus agens explicat. 2.º Quia illustrationis nomen actionem quamdam intellectus agens sonat. At vero radicalis illuminatio nullam hujusmodi importat actionem intellectus agens. 3.º Quia ex eo quod phantasmata humana eliciantur a potentia radicata in eadem rationali anima, in qua radicitur agens intellectus, non desinunt esse materialia, ac proinde ex sese inepta ad producendas species intelligibiles. Ergo si præcise ad explicandum concursum phantasmatis in harum productionem invehitur illuminatio radicalis, nihil re vera explicatur.

et statuitur
vera scientia.

Quarta pars, quæ sat communem Scotistarum, quorundam Thomistarum et Nostratum sententiam continet, probatur. Etenim cum in intellectu non sit proprium lumen, quale est istud sensibile lumen, illustrari phantasmata est locutio metaphorica, desumpta ex analogia cum propria colorum illuminatione in ordine ad productionem speciei sensibilis. Unde sic argumentari licet: Illa actio intellectus agens jure nomen illuminationis obtinebit, quæ respectu phantasmatis et objecti intelligibilis se habet, sicut illuminatio materialis respectu colorum et objecti sensibilis. Atqui actio, per quam intellectus agens cum concursu instrumentali phantasmatis producit species intelligibiles, se habet respectu phantasmatis et objecti intelligibilis, sicut illuminatio materialis respectu colorum. Ergo in ea actione reponenda est illustratio phantasmatum, quæ munus est intellectus agens.

Minor probatur. Quid efficit lumen vel illuminatio in objecto et coloribus, quæ vulgo dicuntur apparere? Lumen efficit, ut coloratum objectum possit gignere species sensibiles.

(1) Plura quere apud Conimbricenses, Suarez, Rubium, etc.

quas certe in tenebris non gignit, et sic ratione illarum constituitur sensibile in actu id, quod prius erat solum sensibile in potentia. Atqui præcise per hoc quod intellectus agat utens phantasmate tamquam instrumento, et phantasma ipsum habile redditur ad producendam speciem intelligibilem, quam certissime non posset aliter producere, et objectum etiam ratione specierum sic productarum, et non aliter, fit intelligibile in actu, cum prius non esset intelligibile nisi in potentia. Ergo...

Dices. Inter hanc explicationem et materialem illuminationem hoc discrimen intercedere, quod illuminatio materialis sit actio prævia in objectum coloratum exercita, et necessario requisita, ut illud species producere queat, et sic fieri sensibile in actu; in nostra vero explicatione non datur actio ejusmodi prævia. Ergo non satis salvatur analogia illustrationis materialis.—Respondeo *neg.* conseq. Jam enim ostendimus dari sufficientem analogiam in nostra explicatione, nec major admitti potest, nisi incidendo in sententias illuminationis vel formalis vel objectivæ, quas repugnare probavimus (1).

Nec vero S. Thomas videtur interpretandus aliter esse, quamvis in testimonio superius laudato ex libro 2.º *Contra Gentiles*, capite 77 duriuscule loquatur: ibi enim tribuit intellectui agenti virtutem activam in phantasmata. Sed quoniam virtutem istam exerceri docet faciendo phantasmata intelligibilia in actu, phantasmata vero non fiunt in se ipsis intelligibilia in actu, sed tantum objectum in eis relucens, et quidem media specie, videtur etiam virtus intellectus agens non intelligenda esse activa in phantasmata, præcise quia aliquid in illis ipsis efficit, sed quia cum eorum concursu producit speciem.

β) *Intellectus agens abstrahit speciem a phantasmatis.* Abstrahit porro hæc non est intelligenda eo sensu materiali, ut species ex phantasmate, velut mel ex favo, vel succus ex herbis, aliove simili modo, eliciatur, et in intellectum possibilem transferatur, vel ut phantasma ipsum in se transmutetur,

Intellectus
agens abstrahit
speciem a
phantasmatis,
et que pacto.

(1) Plura qui volet, adeat laudatos Auctores. Cfr. quæ scripta sunt in *Ontologia* circa naturam instrumenti.

et in spirituales speciem transformetur, sed tantum importat actionem, qua per virtutem intellectus agentis, et cum concursu phantasmatis, species spiritualis e potentia intellectus possibilis educitur, eidemque imprimitur. Quæ actio iure merito abstractio dicitur, quia est forma representatrix phantasmatis nempe objecti relucens in phantasmate, sed *spiritualis* entitative, ac proinde spoliata materialitate phantasmatis, itemque in sententia S. Thomæ multorumque aliorum spiritualis *representative*, quia species huiusmodi nequit primo et directe representare objectum cum sua singularitate, sicut relucet in phantasmate, sed tantum rationem illius universalem abstractis vel præcisus notis individuantibus (1).

γ) *Intellectus agens facit intelligibilia in actu*, videlicet producendo speciem. Nullum enim objectum, quod nequeat per se immediate uniri potentiæ intellectivæ *objective* seu apte ad movendam illam ad actualem intellectionem, est de se intelligibile in actu, sed tantum in potentia; fit autem intelligibile in actu per speciem ab intellectu agentem productam.

δ) *Intellectus agens facit evidentiam principiorum*, abstrahendo videlicet species intelligibiles a phantasmatis. Et ratio est, quia evidentia principiorum adest ex ipsa terminorum apprehensione. Atqui termini principiorum absque ulla inquisitione ac discursu statim apprehenduntur, ut primum ope intellectus agentis ex phantasmatis sensibilibus species efformantur. Ergo munus et officium huius intellectus est facere evidentiam principiorum (2). Hinc etiam prima principia dicuntur a S. Thoma cum *Commentatore* instrumenta intellectus agentis in scientiarum comparatione (3). Quia *in lumine intellectus agentis nobis est quodammodo omnis scientia originaliter indita, mediantibus universalibus conceptionibus, quæ statim lumine intellectus agentis cognoscuntur, per quas sicut per universalia principia iudicamus de aliis, et ea præcognoscimus in ipsis*(4) Id quod fusiùs alibi sic evolvit Angelicus:

(1) Vide S. Thom. 1 p. quest. 85, art. 1, ad 3.um, et ad 4.um

(2) Vide S. Thom. quest. de anim., art. 4, ad 6.um

(3) S. Thom. de verit. quest. 9, art. 1, ad 2.um; et quest. 10, art. 13; quest. de anim. art. 4 ad 6.um et art. 5, fin. corp.; 2.^a disp. 28, quest. 1, art. 5; *Quædlib.* 10, art. 7, ad 2.um

(4) S. Thom. de verit. quest. 10, art. 6 fin. corp.

Intellectus possibilis factus in actu (v. g. possidens prima principia) non sufficit ad causandum scientiam in nobis, nisi præsupposito intellectu agente. Si enim loquamur de intellectu in actu, qui est in ipso ad discente, contingit, quod intellectus possibilis alius sit in potentia quantum ad aliquid, et quantum ad aliquid in actu; et per quod est in actu, potest reduci, etiam quantum ad id quod est in potentia, in actum; sicut per id quod est actu cognoscens principia, fit in actu cognoscens conclusiones, quas prius cognoscebat in potentia; sed tamen actualem cognitionem principiorum habere non potest intellectus possibilis nisi per intellectum agentem. Cognito enim principiorum a sensibilibus accipitur, ut dicitur in fine libri Posteriorum (lib. II, com. ult.). A sensibilibus autem non possunt intelligibilia accipi nisi per abstractionem intellectus agentis. Et ita patet, quod intellectus in actu principiorum non sufficit ad reducendum intellectum possibilem de potentia in actum sine intellectu agente; sed in hac reductione intellectus agens se habet sicut artifex, et principia demonstrationis sicut instrumenta (1). Et propterea etiam videtur scripsisse Angelicus, quod *lumen intellectus agentis est ratio intelligendi ea, quæ naturaliter cognoscuntur* (2), quia cum conclusiones non cognoscantur nisi ex principiis, principia vero suam evidentiam ex lumine intellectus agentis mutantur, tandem in huius lumen, tamquam in primam originem, refundenda est omnis cognitio nostra naturalis; cumque lumine intellectus agentis manifestentur immediate prima principia, mediate manifestentur etiam cætera, quæ in principiis continentur, necesse est.

ε) *Intellectus agens confortat intellectum possibilem*; idque satis intelligitur egregie fieri posse producendo species intelligibiles, quibus completur, et fœcundatur ad intelligendum.

Sunt etiam, qui intellectui agenti assignant aliud munus illuminandi species ipsas intelligibiles (3). Verum equidem non video, qua illuminatione indigere possint species jam productæ, ut officium suum explere veleant. Nisi forte quis

(1) S. Thom. quest. de anim. art. 4, ad 6.um

(2) S. Thom. 3 p. quest. 11, art. 6, ad 3.um

(3) Vide v. g. card. Toletum, de anim. lib. 3, quest. 13, concl. 6.^a

Intellectus agens
facit intelligibi-
lia in actu;

et agnit
evidentiam
principiorum.

Cur prima
principia
dicuntur instru-
menta
intellectus
agentis.

Intellectus
agens confortat
intellectum
possibilem.

ejusmodi illuminatione intelligat additionem novorum graduum intensionis, quæ speciebus jam existentibus accedere potest ex actione intellectus agentis, qui occurrente iterum objecto, cujus jam adest species, nihilo secius munus suum obire videtur, ac si tum primum efficienda illa esset, unde præcedens fit intensior (1). Quæ cum ita sint, nulla videtur existere in intellectu agente actio, quæ reale quidpiam efficiat circa phantasma, sed tantum circa intellectum possibilem.

(1) Duo alia officia intellectus agentis reperio in operibus S. Thomæ: primum est facere conversionem ad phantasmata: *Per lumen intellectus agentis in Christo, inquit, non fuit aliqua species de novo recepta in intellectu possibili ejus, sed fuit facta conversio nova ad species, quæ erant in phantasia; sicut est in eo, qui habet habitum sciendi eorum, quæ imaginatur, vel videt* (3.º dist. 14. quæst. 1. art. 3. solut. 5. ad 3.um). Alterum officium tribui videtur ab Operatio intellectui agenti in anima separata, scilicet ut intelligat: *Operatio intellectus agentis et possibilis respicit phantasmata secundum quod est anima corpori unita: sed cum erit anima a corpore separata, per intellectum possibilem recipiet species effluentes a substantiis superioribus, et per intellectum agentem habebit virtutem ad intelligendum* (quæst. de anim. art. 15 ad 9.um). Et alibi: *Cum anima a corpore tali fuerit separata, intellectus possibilis intelligere poterit ea, quæ sunt secundum se intelligibilia, scilicet substantias separatas, per lumen intellectus agentis, quod est similitudo in anima intellectualis luminis, quod est in substantiis separatis; et hæc est sententia nostræ fidei de intelligendo substantias separatas a nobis post mortem, et non in hac vita.* (lib. 3.º Contr. Gent. cap. 45 fin.). Horum tamen officiorum intellectus agentis pauci auctores meminere. Quod vero ad primum pertinet, illud tradit S. Thomas ad explicandam opinionem circa scientiam Jesu Christi Domini nostri, quam postea discrete retractavit. Nimirum existimaverat S. Doctor in Christo Domino nullam fuisse scientiam acquisitam, nec ullas novas species ab eius intellectu agente abstractas, sed tantum scientiam et species infusas. Et ideo novum illud munus asseruit intellectui agenti. Verum istam doctrinam sic in *Summa theologia* deseruit ipsemet Aquinas: *Necesse est dicere, quod in Christo fuerint aliqua species intelligibiles per actionem intellectus agentis in intellectu possibili ejus receptæ; quod est esse in ipso scientiam acquisitam, quam quidam experimentalem nominant. Et ideo quamvis aliter alibi scripserim* (Sent. III. qu. III. art. 3. quæst. V), *dicendum est in Christo fuisse scientiam acquisitam, quæ proprie est scientia secundum modum humanum, non solum ex parte subjecti recipientis, sed etiam ex parte cause agentis. Nam talis scientia ponitur in Christo secundum lumen intellectus agentis,*

149. Una restat difficultas, utrum ista intellectus agentis munera importent operationes, re inter se distinctas. Affirmant quidam Thomistæ (1), idque innuere videtur S. Thomas (2). Verum alii multi et Thomistæ (3) et Scotistæ (4) et Nostrates (5) negant. Cum quibus

Dico 2.º *Videtur in intellectu agente non esse nisi unica reipsa actio, quæ pro variis respectibus diversa sortitur nomina.*

Probatur. Etenim realis operatio, ab omnibus intellectui agenti attributa, est productio specierum intelligibilium.

quod est animæ humanæ connaturale. Scientia autem infusa attribuitur animæ humanæ secundum lumen desuper infusum; qui modus cognoscendi est proportionatus naturæ angelicæ. (S. Thom. 3 p. quæst. 9. art. 4. Cfr. ib. quæst. 12. art. 2).

Ad alterum caput doctrinæ S. Thomæ, non invenio ullam explanationem, quæ mihi satisfaciat. Videantur Ferrariensis (In lib. 3.um Contr. Gent. cap. 45), et Bañez (In 1.^{am} part. quæst. 79. art. 3. dub. 1. ad 3.um). Joannes a S. Thoma mentem Angelici sic exponit: «Quando dicit D. Thomas, quod anima separata per intellectum agentem habet virtutem intelligendi substantias separatas, et per lumen intellectus agentis intelligit illas, non est sensus, quod per intellectum agentem intelligat, eliciendo ipsam cognitionem, vel quod intellectus agens aliquam speciem in anima separata producat, cum non habeat phantasmata seu objecta, a quibus illam desumat; sed quia anima separata intelligit seipsam, et alias animas et angelus ad modum sui; speciem autem sui dicitur habere per intellectum agentem radicaliter sumptum, quia anima intelligit se per seipsam in statu separationis, et ipsa radicaliter est intellectus agens, et ideo per intellectum agentem radicaliter sumptum anima accipit lumen intelligendi se, alias substantias separatas in statu separationis, cum in statu conjunctionis accipit sui et aliorum species per intellectum agentem formaliter sumptum pro potentia operante circa phantasmata». Joann. a S. Thoma (*de anim.* quæst. 10. art. 2. paragr. *Tertia Difficultas*, in fine).

(1) Ita v. g. Joannes Martinez de Prado, *loc. cit.* quæst. 24. paragr. 2. num. 15.

(2) S. Thom. 1 p. quæst. 85. art. 1. ad 4.um

(3) Ita v. g. Bañez, In 1.^{am} part., quæst. 79. art. 3. dub. 2. concl. 4; et Joannes a S. Thoma (*loc. cit.*, *Tertia difficultas*).

(4) Vide Mastrium, *loc. cit.* num. 130.

(5) Vide Fonseca (*Metaphys.* lib. 5. cap. 28. quæst. 8). Suarez (*de anim.* lib. 4. cap. 2. num. 14). Conimbricenses (*ibid.* quæst. 2. art. 1). Rubium (*ibid.* quæst. 2. num. 37). Lossada (*loc. cit.* num. 32, 33) etc.

Utrum hæc
diversa munera
intellectus
agentis
importent
diversas
operationes:

negativa
sententia
preferitur.